

C. LIETUVOS VALSTYBĖS SUSIDARYMAS

Lietuvos vardas (*Litua*) pirmą kartą paminėtas 1009 metais lotyniškai parašytame metraštyje „*Annales Quedlinburgenses*“. Vėliau Lietuvą minėjo vienas rytų slavų metraštininkas. 1049 metais jis rašė: „Kunigaikštis Jaroslavas išžygiavo prieš Lietuvą“. Taigi pasaulis apie Lietuvą sužinojo gana vėlai. Tačiau tada Lietuva dar nebuvo valstybė, o ir lietuvių tauta dar nebuvo galutinai susiformavusi.

Nuo senų laikų lietuviai gyveno atskiromis giminėmis ir neturėjo vieno valdovo. Giminių vadai vėliau tapo kunigaikščiais. Stipresnis ir gablesnis kunigaikštis priversdavo kitus klausyti. Be to, ir patys žmonės pradėjo suprasti, kad visiems kartu lengviau gintis nuo priešų. Tuo metu lietuvių kaimynai buvo latviai, rytų slavai (rusai, gudai, ukrainai) ir vakarų slavai (lenkai, kašubai). Kai vokiečių pirkliai, atplaukę Baltijos jūra į latvių žemę, 1201 metais įkūrė Livonijos (Kalavijuočių) ordiną, Lietuva įsigijo naują ir labai pavojingą kaimyną. Kiek vėliau Vakarų pasienyje įsikūrė kitas vokiečių riterių ordinas – kryžiuočiai.

Stiprėjantys kaimynai ir nuolatinės kovos su jais skatino lietuvių gentis vienyti. Lietuvos žemės pradėjo jungtis, atsirado ir pirmieji suvienytų teritorijų valdovai. Tikslių istorinių žinių apie juos nėra. Viename 1219 metų dokumente paminėti penki vyresnieji Lietuvos kunigaikščiai. Vienas iš jų buvo *Mindaugas* – pirmas gerai žinomas Lietuvos valdovas.

Nelengva buvo Mindaugui vienyti Lietuvą. Vieni kunigaikščiai geruoju pasidavė jo valdžiai, o kitus jis privertė jėga sau tarnauti. Savo brolius ir kitus gimines jis vijo iš gimtųjų žemių arba žudė. Kai kuriuos kunigaikščius Mindaugas vertė grobti žemes už Lietuvos ribų, o pats savindavosi jų tėvonijas. Mindaugo sukurta Lietuvos valstybė sujungė didžiąją dalį baltų žemių: žemaičius, lietuvius, aukštaičius, pietinę kuršių ir šiaurinę jotvingių dalį. Už valstybės ribų liko tos prūsų ir žiemgalių žemės, kurias dar XIX amžiaus pradžioje spėjo užgrobti Kryžiuočių ir Kalavijuočių ordinais.

Taikos ir ramybės Mindaugo Lietuvoje nebuvo. Livonijos ordinas ir kryžiuočiai tik ir laukė progos užpulti vis stiprėjantį Lietuvos valdovą, kuris, sukūręs valstybę, neleido jiems brautis į lietuvių žemes. 1236 m. Kalavijuočiai paskelbė pirmąjį kryžiaus žygį į Lietuvą. Jie žiauriai plėšė ir žudė šiaurės Lietuvos gyventojus. Bet grįžtančius iš žygio grobikus prie Saulės (Šiaulių) pasitiko ir sumušė žemaičių kariuomenė. *Saulės mūšis* parodė, kad Lietuva jau tampa rimta jėga. Po skaudaus pralaimėjimo ties Saule vokiečių ordinais nutarė bendromis jėgomis nio-

koti pagonis ir 1237 m. susivienijo. Pavojus jaunai Lietuvos valstybei dar labiau padidėjo.

Neramu buvo ir pačioje Lietuvoje: prieš Mindaugą vienijosi nepatenkinti jo valdžia kunigaikščiai. Tada ir paaiškėjo, koks gudrus buvo Mindaugas, tokiais sunkiais ir neramiais laikais išsaugojęs savo sukurtą valstybę ir įvedęs Lietuvą į Europos valstybių tarpą. Kad sustabdytų kryžiaus žygius į Lietuvą, pirmiausia Mindaugas nusprendė krikštytis. 1251 metais Livonijos ordino magistras pakrikštijo Mindaugo šeimą ir daugelį karių. Nors visas kraštas liko ištikimas senajam tikėjimui, bet, valdovui priėmus krikštą, 1251 metai laikomi Lietuvos krikšto pradžia. Mindaugo krikštas buvo apgalvota politinė akcija: Lietuva – didelė ir galinga valstybė su krikščioniu valdovu priešakyje pasidarė lygi su kitomis Europos valstybėmis. 1253 metais Mindaugas tapo pirmuoju Lietuvos karaliumi, o jo žmona Morta – pirmąja Lietuvos karaliene. Tačiau už karaliaus karūną teko brangiai sumokėti: didelę dalį Žemaitijos ir Kuršo Mindaugas turėjo atiduoti ordinui. Žemaičiai neketino geruoju pasiduoti vokiečiams, ir juos užkariauti jėga pasidarė svarbiausias ordino tikslas. Popiežiui paskelbus naują kryžiaus karą prieš pagonis, į kuršių ir žemaičių žemes buvo pasiūsta gausi ordino kariuomenė. 1260 m. prie Durbės ežero ji susirėmė su žemaičiais ir buvo visiškai sutriuškinta. *Durbės mūšis* buvo didžiausia žemaičių pergalė prieš ordiną XIII amžiuje. Po jos prasidėjo ordino pavergtų tautų sukilimai, kurie ilgam atitraukė vokiečių riterių jėgas nuo Lietuvos.

Mindaugas ir du jo sūnūs buvo nužudyti 1263 metais. Po jo mirties prasidėjo kunigaikščių kovos dėl valdžios, kurios labai silpnino taip sunkiai sukurtą Lietuvos valstybę. Visas kraštas ir toliau liko pagoniškas.

D. VILNIAUS MIESTO ĮKŪRIMAS

Vilniaus miesto įkūrimo laiką slepia amžių migla. Niekas nežino tikros jo gimimo datos. Pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose Vilnius paminėtas 1323 metais, kunigaikščio Gedimino laikais, tačiau aišku, kad Vilnius atsirado kur kas anksčiau nei Lietuvą pradėjo valdyti Gediminas (jis valdė nuo 1316 iki 1341 metų). Liaudis ir praeitų šimtmečių rašytojai sukūrė legendą, kad Vilnių įkūrė kunigaikštis Gediminas. Štai ką ji pasakoja.

...Seniai seniai toje vietoje, kur dabar dunkso Vilniaus miestas, užė, šlamėjo tamsios girios. Į jas retai įžengdavo žmogaus koja, tai buvo paukščių ir žvėrių ka-